

En introduktion til faglitteratur

En anmeldelse af Niels D. Lund

Ottar Grepstad: Det litterære skatkammer. Sakprosaens teori og retorikk. 624 s. Det Norske Samlaget, Oslo, 1997.

En bestemmelse af hvad faglitteratur er tager ofte udgangspunkt i hvad skønlitteratur er, hvilket let ses i det velkendte engelske begreb *non-fiction*. Der kan givet være vægtige tekstteoretiske grunde til at det forholder sig sådan; man skal måske faktisk vide en del om fiktion for at kunne finde frem til det ikke-fiktive, om det frit opfundne for at finde ind til det såkaldt virkelige. Men der ligger også nogle seje og traditionelle videnshistoriske prioriteringer til grund for, at man ikke har taget fat på en positiv indkredsning af faglitteraturen i samme grad som af skønlitteraturen; måske kunne man ligefrem tale om intellektuel dovenskab også. Den nye norske bog *Det litterære skatkammer* af Ottar Grepstad er det hidtil største samlede forsøg i Norden på at diskutere denne problematik og på at rette skævheder op til fordel for en synliggørelse af fag-litteraturen.

Ordet skatkammer henviser til en samling af Guds ord, idet skat i Biblen er metafor for visdom og kundskab. Derved hæves flyvehøjden i forhold til det reelle, faktiske og saglige måske ligefrem prosaiske, man ellers forbinder med sagprosa. Når en mediciner kan påstå, at *En vitenskapelig artikel er et litterært produkt med en streng komposisjon,*

like streng som norrøne skaldekvad og Shakespeare's sonetter (s.61), handler det om den enkle indsigt, at form præger forståelse, og at viden ikke er noget forud givet, der 'blot' skal vælges en neutral skriftlig fremstillingsform til. Det er velgørende, at få blødt op på den traditionelle distinktion mellem skønlitteratur og faglitteratur; at få udpeget de metaforiske niveauer i faglitteraturen, der ikke behøver at lade skønlitteraturen - og tolkningen af skønlitteraturen - noget efter; og at få lagt nogle miner under den gængse forståelse af litterær tradition og litteraturhistorie. Og det er på tide, som man allerede kunne konstatere, da Hans Hauge i 1995 udkastede en provokerende dekonstruktiv videnskabsteori med bogen *Den litterære vending*; Grepstad ligger bl.a. i forlængelse heraf.

De allerfleste fag/professioner er en kombination af håndværk, specialiseret intellektuelt studium og formel og strategisk organisering, der placerer udøveren mellem videnskab og dagligliv - præsten, kemikeren, telefonmontøren, teaterkritikeren etc.; fag bæres dertil af større eller mindre korpuser af tekster (faglitteratur) forvaltet gennem forskellige mekanismer. Man kan etablere teorier om og systematiske analyser af disse mekanismer, hvilket især vil sige sociologiske og retoriske analyser. Nyere informationsvidenskab er også på vej med videnssociologisk teori om fagområders/professioners infrastruktur - og vil for-

mentlig i endnu højere grad fremover inddrage tekstteori og sproganalyse.

Ottar Grepstads vigtigste ærinde er en diskussion af tekst- og litteraturbegrebet, og hans bog lægger bredt op til en systematik herom. Den bæres af det hovedsynspunkt, at der ikke findes nogen tekst uden kontekst; fagtekster er historisk betingede, socialt-institutionelt betingede og funktionelt kommunikativt betingede; de må analyseres i deres kontekst, bl.a. genre/type, brug/funktion, forfatter/ophav, medium/publicering. Og den fremhæver, at når retorik oprindeligt er undfanget i forbindelse med fag- og brugstekster, må retorikanalysen tilbage til dem, og når faglitteraturen oprindeligt var en del af litteraturhistorien, må den tilbage dertil.

Vægtige er de 300 siders gennemgang af tekst- og genre-teori; ud fra tekstlingvistiske og sprogbehandlings-kriterier sondres der mellem fire hovedtyper af faglitterære tekster: *1 argumenterende/udredende tekster*, (afhandling, essay, pamflet), *2 fortællende/skildrende tekster* (biografiske, topografiske, dokumentare), *3 pædagogiske tekster* (lærebøger, populærvidenskab, forkyndelse), *4 retledende tekster* (ordbøger, leksika, bekendtgørelser). Det er næppe overraskende nye inddelinger og eksempler, men argumentationen er især ved hjælp af retorisk analyse ny og skærpet, og hybridformer og gråzoner bliver ofte de mest interessante. Undervejs bliver en mængde delemler berørt - det faglitterære system, kredsløb, populærvidenskab, autorisering af tekster, professions-sociologi, offentlighedsteori, receptionsæstetik mv. - og der udkastes modeller for, hvorledes man kan bedrive forfatterskabslæsning inden for faglitteratur.

Bogen kan således støtte en ny platform for den litteratursociologi, som mange ellers har troet død og borte. Grepstad står i empirien og søger teorien, han kender og elsker det bogmæssige landskab, og har lige stor respekt for forfatter, tekst og læser. Først og fremmest insisterer han på den basale sammenhæng mellem tekst og kontekst, som f.eks. også det litteratursociologiske miljø i Uppsala som det fremmeste i Norden har nyformuleret. Ofte har tekstanalyse udeladt konteksten (f.eks. Morten Nøjgaard's standardværk), og ofte er den empiriske litteratursociologi ikke gået dybt

ned i teksten (f.eks. Escarpit). Her gås der efter begge dele, med i princippet lige interesse for sætningskonstruktionernes fortællegreb, forlagsforhold og national sprogpolitik. Man kan erindre sig, at Norge i mange år har haft noget så frejdigt som *Rådet for skriftkultur* - det giver holdningsmæssig vilje til at pleje tingene på alle niveauer.

Begrebet den kollektive forfatter angives at være specielt typisk for nyere videnskabelig litteratur; selv om Grepstads bog er en imponerende enmandspræstation, viser den dog netop, at der er mange om at skrive viden frem - på skuldrene af hinanden trives faglitteraturen. Det gør skønlitteratur ganske vist også, hvilket først klassicismens imiteren, siden komparativ litteraturforskning og i nyere tid begrebet intertekstualitet har beskæftiget sig med; forskellen mellem skøn- og faglitteratur gælder imidlertid især, hvilke forpligtelser de to litteraturformer har i forhold til, hvad der har været tænkt før.

Det er en defensiv bog i den forstand, at den vil påvise faglitteraturens eksistens på baggrund af en for stor fokus på skønlitteraturen gennem nyere litteraturfaglig tradition. Ejendommeligt fordi der udkommer fire gange så meget af det der skal forsvares som det man skal forsvare sig imod. Efter endt læsning har man, foruden et argumenteret, jordbundet syn på faglitteraturens nødvendige eksistens, også fået vendt det defensive til en dynamisk offensiv omkring dens tilstrækkelige kraft som kulturbærer. Det bliver til et introduktions- og oversigtsværk over hele faglitteraturens område. Snarere end om nyopgravet empiri er der tale om eklekticisme og teoriformidling, sammen-tænkning og sammenbinding - en veritabel skattejagt - til et ræsonnement om, *at* faglitteraturen har en teori, *at* den har en retorik og *at* indsigten heri er vigtig. Bogen vil meget og har sin styrke ved en imponerende bredde, der forbinder mange områder. Specialister i tekstteori vil givet opleve mangler og forkortninger i ræsonnementerne, men vingefanget gør det til et godt standardværk at tage videre afsæt fra. Næsten åndenød er der over skattejagten, hvor Grepstad går foran med lygten for at komme på omgangshøjde med de mange bøger om skønlitteraturens teori, retorik og stil etc., vi har haft gennem de sidste 40-50 års litteraturvidenskab. En litteraturliste, der må være

den fyldigst relevante til dato i Skandinavien, kan bruges til at forlænge jagten.

Når man har læst bogens ræsonnementer igennem, kan man begynde forfra og sideopslag for sideopslag læse sig igennem dens 260 'illustrationer', der består af en udvalgt fagbog fra hvert af årene 1737 til 1996, udvalgt for det tidstypiske og det nybrydende i henseende til emne, behandling, genre og udbredelse; en faglitteraturkrønike med perlerne trukket på en kulturhistorisk tråd siden oplysningstiden, der diskret og frapperende fastholder, at faglitteraturens historie er nok så væsentlig som skønlitteraturens. Mange lande og sprogområder - Danmark inklusive - er faktisk på helt bar bund, når det gælder historisk fremstilling af faglitteraturens udvikling.

Det er nynorskens stærke forlagsinstitution, hvor Grepstad selv har været chef, der udgiver; derfor er der også løbende en diskussion af de to skriftsprog, bokmål/rigsmål og nynorsk/landsmål, med fastholdelse af, at også faglitteratur er en del af en kulturel kamp. Et specielt norsk anliggende, som er vi behageligt 'fri' for her syd for Norge - indtil vi om nogle år møder lignende problematikker omkring tilstedeværelsen af andre kulturkredses sprog og litteratur. Ottar Grepstad har gennem flere år skrevet om retorik og forskellige former for faglitteratur, herunder i bogbranche-håndbøger; han har været forlagsmand i mange år og betegnes på flappen som forfatter - akademiske grader er ikke den eneste vej til bred lærdom, og som skribent har han også (derved) undgået den akademiske faglitteraturs værste sider. Dertil er bogen blevet til under paraplyen *Prosjekt Norsk Sakprosa*, der har løbet gennem nogle år, og som meget tyder på har været den store satsning i fællig mellem branche og forskning værd.

Der er i *Det litterære skattkammer* bud til både studerende og meriterede seniorer inden for litteratur, retorik, kommunikation, journalistik og historie i mange afskygninger; det er en bog om hvordan man forvalter viden. Den kan være nyttig i forhold til den opblomstring af videnskabshistore, der er på vej, og frem for alt kan den med sit sociologiske perspektiv være til stor inspiration for biblioteks- og informationsvidenskabens. Som lære- og håndbog for studerende er den stimulerende, fordi

den både har stof og holdning - hvor mange lærebøger kun har én af delene. Den kan videre være god baggrundslæsning for det litteraturråd, der administrerer statens litteratur- og bogpolitik. Og endelig er der anslået ca. 5-6000 faglitteraturforfattere i Danmark, som her har en intellektuel 'manual', der kunne være nok så vigtig at konsultere som den tekniske manual de bruger til deres pc. Faktisk et hvilket som helt fagområde og studium, der betjener sig af faglitteratur, kan have nytte af at få taget sin uskyld ved hjælp af denne bogs angivelser af den sproglige grund, man står på.

Tyskeren Wolfgang Kayser's *Das sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft* fra 1948 kom i utallige oplag gennem de følgende 25 år og blev en klassiker i Europa; som litteraturvidenskabens genstand forstod han skønlitteratur. Samme oplagsantal og position som standardværk når Grepstads indføring i faglitteraturen nok ikke, men den har med sin vilje til at lægge et fundament under det fagsproglige 'kunstværk' og kommunikationssystem et format der nærmer sig. Medens Kayser's bog var en vigtig historisk manifestation i (gen)opbygningen af et humanfag i efterkrigstiden med satsning på det åndrige og skønne (og affigt for den materielle restauration), manifesterer Grepstads pionér-bog en helt nødvendig refleksion i vores nutidige informations- og videnssamfund med stadig stigende mængder af tekstproduktion. I tiden imellem disse to bøger har store dele af litteraturvidenskabens folk 'fulgt' litteraturen over i andre fiktionsmedier og deres store markeder; opgaven kunne ligeså vel bestå i at følge med Grepstad over i den skrevne faglitteratur, hvor tankens kunst forvaltes - og med det sociologiske perspektiv over i de kredsløb og den politiske kulturøkonomi, hvor viden og den dermed forbundne distribution af magt forvaltes. *Das sprachliche Kunstwerk* indledtes med sammenbindingen '*Begeisterung und Studium*' med den hensigt at vise, hvorledes faglig/videnskabelig indsigt i litteratur kunne øge glæden ved den. Hvor Kayser og mange af hans efterfølgere ville kvalificere begejstringen for skønlitteratur ved hjælp af systematisk orienteret studium af den, kunne man om *Det litterære skattkammer* sige, at Grepstad vil kvalificere studiet af faglitteratur ved systematisk orienteret begejstring for den.